

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzetközi könyvtárügy

Lásd 18, 38, 90

Nemzeti könyvtárügy

98/008

ZIMING, Liu: Changing behaviour in the transborder information flow under different political circumstances = J.Doc. 53.vol. 1997. 4.no. 374-383.p.

Az országok közötti információáramlás változásai a politikai körülmények szerint

Együtműködés -nemzetközi; Fordítás; Információáramlás; Tájékoztatási politika

A világméretű kommunikáció megértése érdekében elengedhetetlen a nemzetközi kapcsolatok figyelembe vétele, hiszen e kettő erősen egybefonódik. A cikkben a különféle politikai körülmények között (1890-1949; 1949-1962; 1963-1976; 1977-1989) létrejött kínai könyvtártudományi szakirodalom tartalmát és fordítását használták fel a nemzetközi információáramlás változó természetének vizsgálatára. A szerző arra az eredményre jutott, hogy a hatá-

rokon keresztüli információáramlás dinamikusan, irányát erősen befolyásolják a politikai realitások.

(Autoref.)

98/009

RIŠKO, Andrej: Štruktúrálne otázky (národného) knižničného systému = Kn.Inf. 29.roč. 1997. 7-8.no. 281-291.p.

Res. angol, német és orosz nyelven

A (nemzeti) könyvtári rendszer strukturális kérdései

Könyvtári rendszer -országos

A könyvtári rendszer alatt a szerző a könyvtárak és kooperációs folyamataik olyan együttesét érti, amelyek tagjai egymás között kölcsönös kapcsolódásokat létesítenek. Ha mindezt nemzeti keretek közé helyezzük, megkapjuk a nemzeti könyvtári rendszert.

Ezt követően részletezi a rendszer funkcióit, rendeltetésszerű működését, működési szintjeit és irányítási rendszerét. Külön tárgyalja az irányítás keretében kiadott módszertani irányelvek funkcióit. A továbbiakban kitér a rendszeren belüli prognosztikus tevékenységre, a tervezés szerepére, magára a szervezetre, a szabályozásra, a nyilvántartásra és az ellenőrzésre is.

Állítja, hogy az irányítási folyamatok a könyvtári rendszeren belül a róla és környezetéről szóló információk áramlásával állnak kapcsolatban. Az infor-

mációk, ezen belül koncentrálsuk, tárolásuk, feltárásuk és felhasználásuk szerepe azért jelentős, mivel tőlük függ a rendszer egészének közvetlen irányítása.

Az információk akkor optimálisak, ha tartalmaznak mindent, ami szükséges és elégséges a rendszer problémáinak megoldásához. A túl sok információ „fulladást” idézhet elő, ha túl kevés, „légszomjat”, azaz nem kellő hatékonyságú irányítást. Ezért, még ha nehéz is megvalósítani, az irányítás szempontjából lényeges információfajták gyűjtését kell rendszeresíteni. Aztán: meg kell tanítani a rendszert az információk optimális hasznosítására is. Ez pedig gondos elő- és felkészítést kíván meg.

(Futala Tibor)

98/010

Aus der Deutschen Forschungsgemeinschaft.
DFG-Bibliotheksreferat = Bibliotheksdienst. 31. Jg.
1997. 9. no. 1730-1733.p.

A Német Kutatási Társaság könyvtári bizottságának tevékenységéről

Alakfelismerés; Dokumentumszolgáltatás; Egybehangolt állományalakítás; Szabvány -könyvtári; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Tudományos és szakkönyvtárak

A központi és regionális érdekű fejlesztői tevékenységek finanszírozásában meghatározó szerepet játszó Német Kutatási Közösség ill. annak Könyvtári Bizottsága 1997 márciusában kijelölte a legfontosabb témaköröket, (melyek központi támogatásra számíthatnak):

1. *Könyvtári állományok retrospektív digitalizálása.* A számítógépes feldolgozásra elsősorban ajánlott állománycsoportokon belül most tematikus súlypontokat határoztak meg, módszertani szempontból

pedig előnyt élveznek a képanyagok digitalizását tervező vállalkozások, valamint azok, melyek a a bibliográfiai adatok mellett a teljes szöveget is számítógépbe viszik. A tematikai ajánlások továbbfejlesztésén a göttingeni Tartományi és Egyetemi Könyvtár mellett működő koordinációs munkabizottság dolgozik. A munkabizottságban tevékenykedő tudósok különösen fontosnak tartják a teljes szövegek digitalizálását és az ezzel kapcsolatos szerzői jogi kérdések tisztázását.

2. *A keleti tartományok bevonása a szakirodalmi ellátási rendszerbe.* Az országos szakirodalmi ellátási rendszerében fontos szerepet játszanak azok a speciális gyűjtőkörű könyvtárak, melyeknek szolgáltatásai az országban bárhonnét igénybevehetők (s melyek ezért központi támogatásban részesülnek). A keleti tartományokban működő speciális gyűjtőkörű könyvtárak tevékenységét gazdagítani kell az információközvetítés, a közvetlen dokumentumrendelés és szállítás, az elektronikus publikációk tekintetében.

3. *A speciális gyűjtőkörű könyvtárak fejlesztése, a közvetlen dokumentumrendelés és szállítás megvalósítása.* Jelenleg 18 könyvtár között oszlik meg a speciális szakirodalmi kérések kielégítése, ezek lefedik a humán tudományok, a társadalmi és a természettudományok egész skáláját, nélkülözhetetlen szerepet töltenek be az irodalom- és információ-ellátásban. Szerepük állandóan növekszik, mivel a többi könyvtár állománygyarapítási kerete fokozatosan szűkül, ugyanakkor a szakirodalom mennyiségileg növekszik, az írásművek ára pedig emelkedik. Az országos ellátást nyújtó szakterületi könyvtárak előtt álló legfontosabb feladat jelenleg az integrált dokumentumigénylési és szállítási rendszer kiépítése, illetve az ezt kezdeményező SUBITO rendszerhez való kapcsolódás.

4. *Szabványfejlesztés.* E téren a Könyvtári Bizottság a következő célokat határozta meg:

– az on-line katalógusok ballaszt-információinak csökkentése;

- a katalogizálási szabványok alkalmasabbá tétele a számítógépes alkalmazásra;
- a katalogizálás gazdaságosságának figyelembe vétele (költség-haszon számítások);
- a hazai és a külföldi nemzeti bibliográfiák adatainak következetes és hatékony feldolgozása;
- nemzetközi kompatibilitás.

A Könyvtári Bizottság úgy látja, hogy a digitális médiák keresési gyakorlata (a bibliográfiai adat gyakran a szöveg része, a gépi indexelésre több lehetőség nyílik) fontos impulzusokat adhat a bibliografizálási szabványok további alakítására is. Az írott és a digitális médiák feldolgozásának egységesítésére kell törekedni, amennyire ez lehetséges.

(Katsányi Sándor)

98/011

HARBO, Ole: Libraries in Denmark = IFLA J. 23.vol. 1997. 3.no. 167-175.p.

A könyvtárügy fejlődése Dániában

Könyvtárügy

A dán könyvtárügynek ez a rövid bemutatása az 1997-ben harmadik alkalommal Dániában tartott IFLA konferenciát megelőzően készült. A dán könyvtári rendszer három főbb könyvtártípusból, iskolai könyvtárakból, közművelődési könyvtárakból és tudományos szakkönyvtárakból áll össze. A könyvtári rendszer igen szervezett, de nem hierarchikus. A népesség sűrű és homogén, nagyrészt evangélikus vallású, nincsenek számottevő etnikai csoportok.

Minden általános iskola köteles könyvtárat működtetni, mely az önkormányzathoz tartozik. Néha összevont, közös gyűjteménnyel is rendelkezik a település és az iskola. Az iskolai könyvtáros általá-

ban tanár, aki háromhónapos könyvtárosi tanfolyamot végez el, de lehetősége van további képzésre is. 6-7 éves kortól minden dán gyerek használja az iskolai könyvtárat, sőt sokan a közkönyvtárak gyermekrészlegébe is beiratkoznak. 1995-ben az iskolai könyvtárakból kölcsönzött anyag meghaladta a 27 millió tételt. A iskolai könyvtárak és a közművelődési könyvtárak együttműködnek a könyvtárközi kölcsönzésben, információcserével és a válogatás egyeztetésében. Nemritkán ugyanazon épületben működnek.

Az első közművelődési könyvtári törvényt 1920-ban hozták meg Dániában, mely állami támogatást és felügyeletet biztosított. Az 1970-es közigazgatási reform következtében összevont kis önkormányzatok jobb anyagi feltételeket tudnak nyújtani könyvtáraknak. Kb. 900 közkönyvtár található Dániában, amelyeket 50 mozgó könyvtár egészít ki. A kereskedelmi flotta számára működik egy hajókönyvtár. A közkönyvtáraknak kötelező fenntartani külön felnőtt- és gyermekrészleget. A könyvtárhasználat lehetősége bárki számára adott, a kölcsönzés mindenütt ingyenes. Az önkormányzat ellenőrzi, hogy a válogatási szempontok megfelelnek-e a törvényben előírt minőség, változatosság, szakszerűség követelményeinek. 1995-ben a közkönyvtárak teljes állású alkalmazottainak száma 5128 volt, akik közül 2242 rendelkezett felsőfokú könyvtárosi végzettséggel. Mind a 14 megyében található megyei könyvtár, melyek a könyvtárközi kölcsönzés fontos állomásai és városi könyvtárak is egyben. A könyvtárközi kölcsönzés központja az århusi Állami és Egyetemi Könyvtár. A közkönyvtári rendszerrel összeköttetésben áll számos más intézmény, pl. a Vakok Nemzeti Könyvtára, vagy a Nemzeti Közkönyvtári Tároló Könyvtár, mely a ritkán használt anyagok raktára. A Dél-Slesvigi Dán Központi Könyvtár Flensburgban a németországi dán ajkú kisebbségnek nyújt könyvtári ellátást. A dán közkönyvtárakat a népesség több mint fele látogatja rendszeresen. 1995-ben 82,5 millió dokumentumot kölcsönöztek (ebből nyomtatott

anyag 70 millió tétel), tehát lakosonként átlagban évi 16 tételt, de a gyerekek között ez a szám átlagosan 35. A könyvtárak esetenként otthont adnak kiállításnak, hangversenynek, előadásnak, többükben helytörténeti gyűjtemény is található.

A tudományos szakkönyvtárak közül a koppenhágai Egyetemi Könyvtárat 1482-alapították, amely évből az első dán ősnymtatvány is származik. A XVII. század közepén létesült Királyi Könyvtár 1793-ban vált nyilvánossá. A XVIII-XIX. században a keletkező oktatási és tudományos intézetek mellé szakkönyvtárakat is létrehozta. Az első Koppenhágán kívüli szakkönyvtár, az århusi Állami és Egyetemi Könyvtár csak 1902-ben jött létre. Közvetlenül a kulturális minisztérium alá négy fontos önálló szakkönyvtár tartozik: a Királyi Könyvtár, az århusi Állami és Egyetemi Könyvtár, a Dán Nemzeti Orvostudományi Könyvtár, az Odense-i Egyetemi Könyvtár. A többi felsőoktatási könyvtárat a fenntartó intézmény működteti. Az Oktatási Minisztériumhoz tartoznak a nagy szakkönyvtárak, így a roskilde-i és az ålborgi egyetemi könyvtárak, a Nemzeti Műszaki Tudományos Központ és Könyvtár, a Dán Állatorvosi és Mezőgazdasági Könyvtár, a Nemzeti Pedagógiai Könyvtár, az Üzleti Iskola könyvtárai. A Parlamenti Könyvtár és Információs Szolgálat közvetlenül a parlament alá van rendelve. 48 nagyobb tudományos szakkönyvtár működik, 195 kutatóintézeti és tanszéki könyvtár, továbbá 127 különböző más szakkönyvtár. Ezek együttesen 450 szolgáltató helyet jelentenek. 1995-ben a tudományos szakkönyvtárak összesen 5 millió dokumentumot kölcsönöztek. A hasonló szakkönyvtárak között léteznek gyűjtőköri felosztások is. A Királyi Könyvtár egyben a Koppenhágai Egyetem Szakkönyvtára is humán tárgyakban, teológiában, társadalomtudományokban és jogtudományban. Könyvmúzeumként is szolgál. Különgyűjteményei közül leggazdagabb a kottatár és a judaica gyűjtemény. Kölcsönzött anyaga évente félmillió egység. Az århusi Állami és Egyetemi Könyvtárban kapott helyet

a Nemzeti Periodika Gyűjtemény és a Nemzeti Médiatár.

A dán könyvtárügyet a Nemzeti Könyvtári Hivatal irányítja. Céljai: a tudományos könyvtárak fejlesztése, a közkönyvtárakban a hagyományos használók és az újfajta, különleges igényekkel jelentkező csoportok közötti egyensúly fenntartása, a könyvtári együttműködés előmozdítása, kísérletek, fejlesztések támogatása.

A Dán Könyvtári Szövetség a század elején alakult. Jelenleg elsősorban a közművelődési könyvtárosokat tömöríti, mivel 70-es években kiváltak belőle a szakkönyvtárosok és önálló szövetséget alapítottak. Külön szervezetük van az iskolai könyvtárosoknak is. A szakkönyvtárak és a közkönyvtárak képzett munkatársait is magában foglalja a Dán Könyvtárosok Szakszervezete. A fenti egyesületek saját kiadványokat is megjelentetnek.

A Királyi Könyvtáros Iskola Koppenhágában és Åalborgban kutatóműhelyként is működik amellet, hogy többféle képzést kínál. A négy év alatt megszerzhető alapidiploma (melynek megléte a könyvtárigazgatóknak kötelező) sokféle állásra képesít különféle könyvtárakban. Követheti ezt egy kétéves továbbképző szak, mely Cand. Scient. Bibl. diplomát ad, vagy kétéves egyetemi kulturális képzés. Az egyetemi végzettséggel rendelkezők két féléves könyvtárosi kiegészítő tanfolyamot végezhetnek. Az asszisztensképző öt hétig tart. Az Iskolának jelentős könyvtártudományi gyűjteménye van. 1997-ben miniszteri javaslat történt a bakkalaureátusi, a magiszteri, és a PhD fokozatok bevezetésére.

A dán könyvtárak életében hagyományosan erős beleszólása van a helyi társadalomnak. A 70-es években viták lángholtak fel a felettes szervekhez tartozás és a finanszírozás kérdéseiről. 1983-ban felülvizsgálták a Közművelődési Könyvtári Törvényt, 1990-ben pedig végbement a központi szervek reformja. Könyvtárügyi kérdésekben (pl. centralizáció kontra decentralizáció) jelenleg is megoszlanak a vélemények. 1994-ben az állam átvette a megyei

könyvtárak finanszírozását, máskülönben inkább decentralizációs folyamatok érvényesülnek. Bizottságok által is vitatott téma a kölcsönzés ingyenessége (melyet egyébként a Közművelődési Könyvtári Törvény garantál), illetve a bibliográfiai adatok díjtalan hozzáférhetősége.

A felgyorsult technikai fejlődés is sok új problémát hoz magával. Kísérleti stádiumban van néhány vállalkozás, pl. a dán hanganyagok Internet-hozzáférhetőségének biztosítása. Használói tanácsot alakítanak a könyvtárosok és az olvasók közti kapcsolatokat javítására.

(Nagypál László)

98/012

Knihovny v procesu transformace společnosti. Trendy, problémy, vychodiská. Doporučení ústřední knihovnické rady Ministertvu kultury CR = Čtenár. 49.roč. 1997. 7-8.no. 267-272.p.

Könyvtárak a társadalom átalakulási folyamatában. Trendek, problémák, kiutak. A Központi Könyvtári Tanács ajánlásai a Cseh Köztársaság Kulturális Minisztériuma számára

Könyvtári tanács; Könyvtárügy

Az alábbi dokumentumot az újjászervezett Központi Könyvtárügyi Tanács vitatta meg, majd ajánlásával együtt juttatta el az ország Kulturális Minisztériumához.

A dokumentum első része leszögezi, hogy a fejlett államokban a közkönyvtárakat információs intézményeknek tekintik, s az állam fontosságuknak megfelelően – főként különböző céltámogatások útján – kiemelten mozdítja elő működésüket- fejlődésüket.

Ezzel szemben Csehországban a közkönyvtárak feladatrendszerének definiálása elmaradt, az önkormányzati könyvtárak 1989 óta semmiféle állami tá-

mogatásban nem részesülnek. Elakadt a könyvtárügy törvényi-jogi szabályozása, nincs aki finanszírozza a könyvtárügy regionális, országos és nemzetközi funkcióinak ellátását, a könyvtári ellátás rendszerré fejlesztését.

A szaktájékoztató intézmények zöme – 77%-a – megszűnt, mindössze 158 maradt meg belőlük. A nyilvános könyvtárak hálózatainak vesztesége 642 intézmény, főleg a kistelepüléseken és a városok külterületein. Az ellátó rendszerek szétestek a járási könyvtárak „önkormányzatosítása” miatt. Általában megszűntek vagy – legfeljebb – nyomorognak a könyvtárügy tervező, tájékoztató és tanácsadó szolgálatai.

A finanszírozási-gazdálkodási módszerek és szabályok alkalmatlansága miatt a könyvtárak képtelenek eleget tenni alapfeladataiknak. Az 1989-ben beszerzett 2,7 millió könyvtári egységhez képest 1995-ben mindössze 1,7 millió egység volt az országos gyarapodás, ami 38%-os veszteség. A folyóiratok beszerzése terén azonban még ennél is nagyobb, 49%-os. Ám korántsem csak a „véghelyi” könyvtárak lehetetlenültek el, a nemzeti könyvtár, az állami tudományos könyvtárak költségvetése ugyancsak „vegetálásra elég” típusú.

Sok könyvtárnak fel kellett adnia korábbi elhelyezését, illetve sokkal kedvezőtlenebb elhelyezést elfogadnia. Ezáltal tovább romlott az amúgyis rendkívül hátrányos elhelyezési szituáció (a szakmai normatívákat figyelembe véve, a nyilvános könyvtárügy mindössze a szükséges alapterület 29%-ával rendelkezik országosan).

A könyvtárak számítógépesítése más államokhoz képest frappánsan elégtelen és színvonalatlan. Az ezzel kapcsolatos 1996. évi (szerény) fejlesztési tervet a kormány elvetette, s csak képviselői hozzáállásra került vissza a költségvetésileg finanszírozandó projektek közé.

Nem biztosított a könyvtárak személyi utánpótlása. Ez részint a képzés elégtelenségeire, részint az „almazna-bérezésre” vezethető vissza. 1996-ban 7602

korona volt a könyvtárosi fizetési átlag, ami 2071 koronával marad el a népgazdasági átlagbértől.

(Futala Tibor)

98/013

RAJKOV, A.N.: Edinstvo pravovogo i informacion-nogo prostrantsva = Naucn.-Teh.Inf. 1.ser. 1997. 7.no. 1-8.p.

Oroszország: a jogi és az információs tér egysége

Tájékoztató - jogtudományi; Tájékoztató - közigazdasági

A törvényes rend bevezetése, az államigazgatás tökéletesítése, a tömegtájékoztató eszközök önrendelkezése, az államhatalmi szervek információs kölcsönhatásának fokozódása, a helyi önkormányzatok fejlődése, a közvélemény szerepének erősödése, az információs társadalom létrehozása egyaránt meghatározó módon jellemzi a mai orosz valóságot. Az államigazgatás liberalizálódásának és a gazdaság piaci módszerekre való átmenetének feltételei között az iménti jellemzők stabilizálódnak, mindinkább alávetik magukat a természetes törvényszerűségeknek.

Minden, ami természetellenes, előbb-utóbb eltűnik, akár csak a despotikus birodalmak. Ennek ellenére az „ideiglenesség kritikus tömege” sem lehet a kívánatosnál nagyobb, nevezetesen akkora, hogy az már lehetetlenné teszi a társadalom fejlődése-fejlesztése vonatkozásában bármiféle cél kitűzését és elérését. Tudni kell ugyanis, hogy az efféle célok kitűzése mindig a környezet felhalmozta korlátok kezei között mozog, miközben a fejlesztés irányítása-igazgatása feltételez ilyen célokat. Oroszországban az általános cél az állam integritásának megőrzése és az állampolgárok jólétének elérése lehet csak.

Az iménti cél úgy érhető el, ha az állami mechanizmus olajozottan működik, és éppen úgy áttekinthetőnek bizonyul a vezető tisztviselők, mint a konkrét polgárok számára. E ponton mutatkozik meg a jogi és az információs tér egységessé tételének fontossága, amelyen belül gondos beosztással kerülnek felhasználásra az ország intellektuális és természeti erőforrásai. Ez egyszerre „lentől fölfelé” és „fönről lefelé” bizalom kérdése, azaz informálódás és jogszabályozás.

A tanulmány a sorok között mintha az elnöki hatalom további erősítése érdekében szállna síkra.

(Futala Tibor)

Lásd még 6, 7, 59, 68

Központi szolgáltatások

98/014

SUSZKO-SOBINA, Irena: Centralna baza czasopism = Bibliotekarz. 1997. 7-8.no. 10-12.p.

A lengyel központi folyóiratbázis

Adatbázis; Folyóiratkatalógus; Központi katalógus-online

1993-ban négy egyetemi könyvtár, úm. a varsói Egyetemi Könyvtár, a Jagelló Könyvtár, a Gdanski Egyetem Főkönyvtára és a Bányászati-Kohászati Akadémia Főkönyvtára szövetkezett egy folyóirat-adatbázis létesítésére. Később további öt könyvtár csatlakozott az alapítókhoz.

Az említett könyvtárak e célból vásárolták meg a VTLS Inc. amerikai cég által forgalmazott integrált könyvtári rendszert. Az előkészületek 1993-ban és 1994-ben folytak, az adatbázis feltöltése 1995-ben

indult meg. 1997 májusáig 429 rekord halmozódott fel benne. Telepítése a Gdanski Egyetemi Főkönyvtár Hewlett-Packard 3000 02 típusú számítógépére történt.

Az adatbázisban található leírások megfelelnek az USMARC formátum előírásainak. A felvételek a résztvevő könyvtárakban decentralizáltan készülnek, ám ellenőrzésük centralizált: a gdanski könyvtárban kerül rá a sor.

Az adatbázishoz a helyi hálózat szintjén (LAN – Local Area Network), városi szinten (MAN – Metropolitan Area Network) és az Internet hálózat szintjén lehet hozzáférni. A keresés többféle keresőkulcs (pl. cím, közzevető intézmény, ISSN szám) segítségével történik. Az adatbázis használata közben az egyes címek közötti összefüggések is feltárhatók.

Azt tapasztalják, hogy minél több intézmény vesz részt az együttműködésben, annál több nehézség fordul elő az adatbázis fejlesztésében. Hogy mindmáig sikerült megőrizni a rekordok feletti színvonalas voltát, az annak köszönhető, hogy az indulás előtt az illetékes munkatársak továbbképzésen vettek részt, s pontosan kijelölték mind az egyes könyvtárakban, mind pedig a gdanski könyvtárban dolgozók szakmai felelősségét.

(Futala Tibor)

98/015

WANECK, Kirsten – HANSEN, Randi Ddiget: Bibliographic control in Denmark = Int.Cat.Bibl.Cont. 26.vol. 1997. 2.no. 28-31.p. Bibliogr.

A bibliográfiai számbavétel helyzete Dániában

Bibliográfiai számbavétel; Nemzeti bibliográfia

A nemzeti bibliográfiát Dániában a Kulturális Ügyek minisztériuma felügyeli és pénzeli. Elsősorban a Dán Könyvtári Központ Kft.-nél készül, a Királyi Könyvtár közreműködésével. A Dán Könyvtári

Központ Kft. egy sor bibliográfiai szolgáltatással látja el a könyvtárakat, és tevékeny szerepet játszik az országos információs infrastruktúrában, beleértve a DanBib együttműködés irányítását.

A *Dán Nemzeti Bibliográfia (DNB) – Könyvek bibliográfiáját* a negyvenes évek óta a Dán Könyvtári Központ fejleszti. Ez helyhatósági, kormányzati és egyben magántulajdonú cég, tulajdonosai a Helyhatósági Testületek Országos Szövetsége, Koppenhága városa, a kormány (minisztérium) és a Gyldendal kiadóvállalat. 1991-ben született a tíz évre szóló Dán Nemzeti Bibliográfiai Egyezmény a Kulturális Ügyek Minisztériuma és a Dán Könyvtári Központ Kft. között. A megállapodás előírja, hogy milyen adatokat kell regisztrálni, milyen szabályokhoz alkalmazkodjon a feldolgozás, az osztályozás és a formátum, hogyan működjön együtt a Királyi Könyvtár a Dán Könyvtári Központtal az adatfelvételben, a dokumentumcserében és a kiadói tevékenységben, milyen határidők tartandók be a regisztráció során, hogyan tárolja a Központ az adatokat, milyen kötelezettségek állnak fenn a nemzeti bibliográfiai adatok kiadására nézve, az adatok használati és tulajdonjogát, a finanszírozás kérdését és időnkénti felülvizsgálatát.

A Dán Könyvtári Központ az alábbi kiadványokba foglalja a regisztrált adatokat: Dán Recenzió Index; Dán Cikk Index; DNB – Képfelvételek bibliográfiája; DNB – Könyvek bibliográfiája; DNB – Hangfelvételek bibliográfiája; DNB – Zenei felvételek bibliográfiája; Grönlandi Könyvlista. A Dán Könyvtári Központ dán ISBN irodaként is működik.

A Királyi Könyvtár Dánia nemzeti könyvtára. A Koppenhágai Egyetem számára szakkönyvtári funkciókat is ellát a humaniorák, a teológia és a társadalomtudományok területén. Kötelesspéldányokat megőriz, és gyűjti a külföldi danicát. A Királyi Könyvtár által regisztrált adatok az alábbi kiadványokban kapnak helyet: DNB – Időszaki kiadványok bibliográfiája; Dania Polyglotta; Impresse Publica Regni Danici; Index Translationum; DNB –

Térképes anyag bibliográfiája; DNB – Zenei bibliográfia. A Királyi Könyvtár egyben dán ISSN és ISMN iroda is.

A DNB kurrens adatfelvétele 1841-ben indult. Az ennél régebbi kiadványok a Bibliotheca Daniciben szerepelnek. Létezik még egy folyamatos könyv- és folyóiratregiszter 1482-től napjainkig. A nemzeti bibliográfia elektronikusan hozzáférhető részint a DanBib közös katalógus adatbázisban, részint a Királyi Könyvtár REX nevű online katalógusában. A Dán Könyvtári Központ kiadványai közül ma már egyedül a *DNB – Könyvek bibliográfiája* jelenik meg nyomtatott formában is, a Királyi Könyvtár adatgyűjteményei közül viszont a legtöbb egyelőre napvilágot lát nyomtatásban. A DNB-t kiadják CD-ROM-on is. A Dán Recenzió Index és a Dán Cikk Index 8 nagyobb dán napilapot és kb. 800 folyóiratot dolgoz fel. Évente kb. 18 ezer tétel (750 tipográfiai egységnél hosszabb) ismertetés kerül felvételre könyvekről, filmekről, színelőadásokról, kiállításokról. A cikkbibliográfia évente hozzávetőlegesen 30 ezer cikket vesz fel, melyek minimális terjedelme 6 ezer tipográfiai egység.

A *DNB – Képfelvételek bibliográfiája* diasorozatokat, filmeket, videókat regisztrál, évente 6-700-at. A *DNB – Könyvek bibliográfiája* a Dániában megjelenő könyveket, sorozatokat veszi fel, beleértve az elektronikus könyveket és a CD-ROM-on megjelenő periodikát. Évente jó 17 ezer tétellel bővül, és ez a szám folyton emelkedik. A *DNB – Hangfelvételek bibliográfiája* évente kb. 2500 olyan hanganyagot regisztrál, amelyben a zene nem játszik különösebb szerepet. A *DNB – Zenei felvételek bibliográfiája* az Állami Média Gyűjteménnyel együttműködve készül. Teljes diszkográfia a célja. Évente 1700-1800 tétellel gyarapszik.

A Királyi Könyvtárban készül a *DNB – Időszaki kiadványok bibliográfiája*. Évente körülbelül 800 új és 700 régebbi, megszűnt folyóiratot vesznek fel, és a már regisztrált periodikumok közül évente 1100-nál frissítik fel naprakészre az adatokat, de ügyelnek

rá, hogy legalább ötévente mindegyikre sor kerüljön. A *Dania Polyglotta* bibliográfia regisztrálja a Királyi Könyvtár danica gyűjteményét, valamint a hazai és külföldi dán vonatkozású irodalmat. 1996-ban 1898 tételből állt. Az *Impresse Publica Regni Danici* bibliográfiába évente több mint 3000 tétel kerül a dán kormányzervek és intézmények publikációiból. Nem tartalmazza a belső használatú kiadványokat. Az *Index translationum* Dániában kiadott fordításokat rögzít. 1996-ban 2413 címet tett ki. Csak elektronikus úton érhető el.

A *DNB – Térképészeti anyag bibliográfiája* a Királyi Könyvtár térképgyűjteményének a REX online-ra vitelén alapul. Földrajzi és tematikus térképeket vesz fel Dániáról, Grönlandról és a Farö-szigetokről, évente kb. 550 tételt. A *DNB – Zenei művek bibliográfiája* minden kotta kiadást rögzít, mely Dániában megjelent vagy Dániával kapcsolatos. Évente 500 tétellel bővül.

A Dán Könyvtári Központ 1939 óta végzi a központi feldolgozást, különös tekintettel a közművelődési és iskolai könyvtárakra. Ez egy olyan bibliográfiai szintet képvisel, mely használóbarát módon kiegészíti a nemzeti bibliográfiát. Jelenleg tágyszavakkal és annotációkkal is szolgál. Régebben csak könyvekre vonatkozott, újabban viszont másfajta olyan információhordozók is helyet kapnak benne, amelyeket a Dán Könyvtári Központ felvesz a DNB-be.

Törvény 1697 óta írja elő a dán kiadóknak, 1703 óta pedig a nyomdákknak, hogy nyomtatott példányaikból szolgáltatassanak be a Királyi Könyvtárnak. Egy teljesebb körű kötelepéldány törvény 1902-ben lépett hatályba. Ekkor kapott felhatalmazást az áarhusi Állami és Egyetemi Könyvtár kötelepéldány gyűjtésre. A jelenlegi törvény 1927 óta hatályos. Mindenfajta hagyományos nyomtatott anyagra kiterjed. Nem vonatkozik az újfajta képi és elektronikus információhordozókra. 1997 tavaszán nyújtottak be új kötelepéldány törvénytervezetet a Dán Parlamenthez, mely az eddig kimaradt kategóriákra vonatkozik.

Az Elektronikus Könyvtári Katalógusok Dán Bizottsága a Dán Nemzeti Könyvtári Hivatal felügyelete alatt felel a feldolgozás, az osztályozás és a formátum irányadó szabványaiért. Egyik albizottsága a leíró szabályokkal és a formátummal foglalkozik, a másik a tárgyi indexeléssel. 1974-ben született a közművelődési és a szakkönyvtárak részére első ízben közös feldolgozási szabályzat, mely az AACR2-t és az ISBD-t vette alapul. 1996-ban a Dán Nemzeti Könyvtári hivatal új, módosított katalogizálási szabályokat fejlesztett ki azzal a céllal, hogy azok illeszkedjenek az online feldolgozás lehetőségeihez. Az elektromos anyagra vonatkozó szabályokat 1997-ben dolgozták ki. A hivatalos dán formátum, a danMARC2 az UK-MARC-on alapszik. 1996-ban fogadták el. A nemzeti bibliográfia készítésénél 1998-tól térnek át az új szabványok és az új formátum alkalmazására. A hivatalos osztályozási rendszert, a (Dewey alapú) DK-5-öt használják még a DNB-nél, a közművelődési és az iskolai könyvtárakban katalóguscédulákon és raktári jelzetként is. A szakkönyvtárak különböző osztályozási rendszereket használnak, újabban az ETO-t részesítik előnyben.

A DanBib egy 1994-ben létesített szuperstruktúra az összes dán könyvtár számára. Tartalmazza a dán közművelődési, tudományos és iskolai könyvtárak közös katalógusát, továbbá adatokat angol, német, amerikai nemzeti bibliográfiákból. Vannak olyan funkciói, amelyek a könyvtárak együttműködését segítik a feldolgozásban és a könyvtárközi kölcsönzésben. A nagyközönség számára elérhető benne egy hálózat bibliográfiai és egyéb információk bejelentéséhez.

Az Állami Média Gyűjteményt, mely a rádió és tévéfelvételek „nemzeti könyvtára”, 1987-ben az áarhusi Állami és Egyetemi Könyvtárban helyezték el. A DANDOK adatbázis átfogó képet ad a Dániában folyó kutatásokról, tudományos publikációkról.

A jövőben tervezik az Internet források felvételét a DNB-be, és a nemzeti bibliográfia adatainak szélesebb körű hasznosítását, új keresési módszerek ki-

fejlesztését és bibliográfiai rendszerek közötti kommunikációs lehetőségek kidolgozását.

(Nagypál László)

98/016

HOMMES, Klaus Peter: Ziele und Ergebnisstand des Projekts „Verbundkatalogisierung für Öffentliche Bibliotheken” = Bibliotheksdienst. 31.Jg. 1997. 8.no. 1530-1545.p.

A „Közös katalogizálás közművelődési könyvtárak számára” nevű program céljai és első eredményei

Főiskolai könyvtár; Gépi könyvtári hálózat; Közművelődési könyvtár; Közös katalogizálás

A düsseldorfi városi könyvtár egyik projektjét a tartomány kulturális minisztériuma finanszírozza („Közös katalogizálás Észak-Rajna-Veszfália közművelődési és tudományos könyvtáraiban; a közművelődési könyvtárak részvételének vizsgálata a tudományos könyvtári hálózatban”). A projekt a tartomány felsőoktatási könyvtári központjával (rövidítve: HBZ) szoros együttműködésben folyik, 1993-ban a tartomány könyvtári egyesületének nagyvárosi könyvtárai kezdeményezték.

A háromévesre tervezett program 1994. július 1-jétől kezdve főleg a közművelődési könyvtárak a hálózattal szembeni igényeit, a közös katalogizálás gyakorlatát, a résztvevő könyvtárak és a HBZ szakmai és gazdasági hasznát, a ráfordítás nagyságát, valamint a közös hálózat finanszírozási és költségmódeljét vizsgálja.

A HBZ-t 1973-ban alapították azzal a céllal, hogy megvalósuljon Észak-Rajna-Vesztfália akkor alapított duisburgi, esseni, paderborni, siegeni és wuppertali felsőoktatási könyvtáraiban a közös állományfeltárás. Az eredmény: csak a címek 25%-át

kellett feldolgozniuk, a többi cím egy része a hálózathoz, 10%-a pedig a központi forrásból letölthető volt. Felvetődött a kérdés: vajon a csökkenő források miatt nem kellene-e valamennyi nyilvános könyvtárnak (t.i. a közművelődésieknek is) részt vennie ebben a hálózati kooperációban? A HBZ 1993-as alapszabálya ezt lehetővé teszi, hiszen a HBZ felel a könyvtárközi kölcsönzésekért is a tartományban. Mivel Észak-Rajna-Vesztfáliában nincs tartományi könyvtár, a hálózatban részt vevők együttesen alkotják a „virtuális tartományi könyvtárat”, a regionális feladatokat is megfelelő arányban megosztva.

1986-tól fogva a közös adatbázisba betöltik a közművelődési könyvtárak speciális gyűjtőkörhöz tartozó címeit is, amelyeket az 50-es évek óta jelentettek be. A gyűjtőkori kooperációban, amely a német nyelvű szakirodalomra és a kottákra terjed ki, huszonnégy nagyvárosi közművelődési könyvtár vesz részt, dokumentumaikat a könyvtárközi kölcsönzésben előnyben részesítik. Míg a HBZ és a felsőoktatási intézmények a gépesítés terén homogén rendszert alkotnak, a közművelődési könyvtárakban húsznál is több különböző rendszer működik.

A regionális együttműködéstől a közművelődési könyvtárak az alábbiakat várják: minden fajta információhordozó szerepeljen a rendszerben, minden elérhető külső adatforrás legyen hozzáférhető, a német nemzeti bibliográfia (DNB) minden sorozata és a német könyvtárellátó (EKZ) adatai is, tekintsek a nemzeti bibliográfia adatait de facto szabványos adatnak, biztosítsák a katalógizálási szolgáltatás megvásárlását, vonják be a közművelődési könyvtárakat is a digitális rendelési és szolgáltató rendszerekbe. Az adatkommunikációban a technikai követelmények (a nemzeti és nemzetközi normák, protokollok) teljesítéséhez komoly fejlesztésre van szükség.

A projekt vezetői 1994 nyarán minden egyes közművelődési könyvtárat tájékoztattak a programról, és megkérdezték, kívánnak-e csatlakozni; ekkor

több mint 50%-uk, két év múlva pedig már 75%-uk, 130 könyvtár válaszolt igennel. A „Kis- és közepes könyvtárak passzív hálózati részvétele” nevű követő program keretében a tartomány tízezer márkával támogatta a HBZ-hoz csatlakozó tíz könyvtár felmerülő költségeit. A „Könyvtárakat a hálózatra” elnevezésű kezdeményezés során a fejlesztésre szánt négy százezer márkából 1997-ben a közművelődési könyvtárak kb. 30%-a kap lehetőséget az Internet elérésére, 2000-re pedig valamennyi közművelődési könyvtár csatlakozni tud az Internethez. Ehhez a kezdeményezéshez társul az „Internet a közművelődési könyvtárak dolgozói számára” nevű továbbképzési program, amelynek kétnapos szemináriumain közel négy száz könyvtárost ismertettek meg a hálózati alapismeretekkel.

1995 nyarán a nyolc, közös katalógizálásban érdekelt közművelődési könyvtárból három választottak ki: a düsseldorfi, a hattingeni és a kölni városi könyvtárat. Mindháromban más helyi integrált rendszert használtak, és csak a hattingeni SISIS volt alkalmas hálózati munkára is. A könyvtárak helyi integrált rendszereikről nem akartak lemondani, vállalták, hogy az állományfeltárást mind helyben, mind a hálózatban elvégzik. A nemzeti bibliográfiai tételek birtokában először saját rendszerükben katalógizálnak. A tételeket a DNB-azonosítójukkal ellátva offline jelentik a HBZ-nak, míg az azonosító nélküli – elsősorban a nem hagyományos – dokumentumokat az INTRA-SYS-cég terminálemulátora segítségével a helyi katalógizálással párhuzamosan beviszik a HBZ központi adatbankjába.

A közművelődési könyvtárak számára a szakmai haszon nyilvánvalóan adott: javult a tájékoztatás, a könyvtárközi kölcsönzés minősége, hozzájutnak digitális kiadványokhoz is, a többletráfordítások pedig a helyi adatfeldolgozásnak a hálózati követelményekhez való adaptálásával, az adatforgalommal, a továbbképzéssel és a hálózati szolgáltatások költségeivel lesznek kapcsolatosak. A HBZ szakmai haszna az, hogy az észak-rajna-vesztfáliai könyvtárak ál-

lományadatainak teljes körét kezében tartja. Az anyagi ráfordítást a heterogén vevőkör gondozása jelenti. A felsőoktatási intézmények haszna pedig az, hogy a közművelődési könyvtárak egyre jobban tehermentesítik őket.

A gazdasági haszonról és a ráfordításról szóló megállapításokat nem szabad leszűkíteni a katalogizálásra, hanem ki kell terjeszteni a teljes szolgáltatási spektrumra, elsősorban a digitális dokumentumokra. Ennek szerepeltetése a költség- és finanszírozási modellben a projekt legnehezebb és legkényesebb pontja. Nyilvánvaló, hogy ezt nem elsősorban az önkormányzatoknak kell finanszírozniuk; a könyvtárak hálózatba szervezése az információkkal való alpellátás részeként szövetségi és a tartományi infrastrukturális feladat.

A HBZ finanszírozási többletigénye mintegy 800 ezer márka, amelyből a felsőoktatási könyvtári központot az első lépcsőben tartományi könyvtári központtá bővíthetik. Ez az összeg hat álláshelyre és a kiadásokra szükséges; és a tartomány lakosait fejenként mindössze 0,5 márkával terheli.

A közművelődési könyvtárak a HBZ új hálózatának üzembe helyezése nyomán nagy számban tudnak majd bekapcsolódni a rendszerbe. Mivel a felsőoktatási intézményeknek több mint húsz évükbe tellett, mire kiépült a hálózatuk, a közművelődési könyvtárak esetében erre legalább öt évre szükség lesz. A lépcsőzetes tervnek figyelembe kell vennie a helyi könyvtári állományok tartományi jelentőségét, valamint a meglévő technikai feltételeket és a kommunikációs csatornákat. Az ideális az volna Észak-Rajna-Veszfália számára, ha a rendszer fokozatosan épülne ki; először a 400 ezernél több lakosú nyolc nagyvárosi, azután további tíz nagyvárosi, majd a többi tizenegy nagyvárosi és központi szerepkörű városi könyvtár részvételével. Ez az ideális sorrend módosulhat a pénzügyi, illetve a technikai lehetőségek szerint, de tíz éven belül el kellene érni az észak-rajna-veszfáliai közművelődési könyv-

tárak csatlakozását a tartományi könyvtári központhoz.

(Hegyközi Ilona)

98/017

GUERRINI, Marco: ACOLIT: un progetto in corso = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 4.no. 445-452.p.

ACOLIT: egy folyamatban lévő projekt

Besorolási adatok egységesítése; Egyházi könyvtár

Az olasz egyházi könyvtárosok egyesülete 1995-ben munkacsoportot hozott létre ACOLIT (Autori Cattolici e Opere Liturgiche in Italiano – katolikus szerzők és liturgikus művek olaszul) elnevezéssel, azzal a – nevükből következtethető – céllal, hogy létrehozzák az egyéni és testületi katolikus szerzők neveinek, illetve az olasz nyelvű liturgikus művek címeinek egységesített (authority) jegyzékét. A jelentősebb nemzetközi névjegyzékek (CDMARC Names, The LC Authorities Collection, Les notices d'autorité de BN-OPALE sur CD-ROM, Personennamen des Mittelalters és Personennamen der Antike), és a két olasz forrás, a *Lista di intestazioni uniformi di enti stranieri* és a *Dizionario delle opere classiche* áttekintése után megindult a munka, a firenzei teológia könyvtárának katalógusa, az olasz, francia, német, brit, spanyol nemzeti bibliográfiák, a British Library, a Library of Congress és a Firenzei Központi Nemzeti Könyvtár katalógus CD-ROM-jai, valamint az IFLA munkacsoportja által készített *List of uniform titles for liturgical works of the Latin rites of the Catholic Church* alapján. 1997-ben várható az első nyomtatott kötet megjelenése, és a teljes anyagot CD-ROM-on is közre szándékoznak adni.

(Mohor Jenő)

Lásd még 52

Együttműködés

98/018

FABIAN, Claudia – DE PINEDO, Isa – MAGLIANO, Cristina: Il Consortium of European Research Libraries e il progetto CoBRA/UNIMARC: due esperienze di cooperazione = Boll.AIB. 37.vol. 1997. 2.no. 193-206.p.

Res. angol nyelven

A CERL és a CoBRA/UNIMARC projekt: két európai együttműködési tapasztalat

Együttműködés -nemzetközi; Központi katalógus -online; Régi és ritka könyvek

A CERL (Consortium of European Research Libraries) 1991-ben időleges egyesülés formájában jött létre, és 1994-ben vált konzorciummá. Eredeti célja, hogy finanszírozza az 1450 és 1830 között, azaz kézzel nyomtatott könyvek (HPB – Hand Press Book) európai adatbázisa megvalósíthatósági tanulmányát. Ma 30 tényleges és 19 társult tagja van, nonprofit szervezetként tevékenységét a tagok finanszírozzák. Fő célja az európai kulturális örökség dokumentálása és megőrzése, ezzel kapcsolatos kutatások támogatása. Adatbázisának hostja a kaliforniai RLG (Research Libraries Group) keretében van. 1995 folyamán dolgozták ki a résztvevő könyvtárak számára a fájlok betöltésének irányelveit. Mivel az adatcsere formátuma az UNIMARC, szükség van az RLG által használt USMARC-ra való konvertálásra. 1996 januárja óta elérhető a Bayerische Staatsbibliothek által rendelkezésre bocsátott, 1501-1840 között kiadott könyvek adatait 526 ezer rekordon tartalmazó első fájt. 1997 közepétől várható a stockholmi királyi könyvtár (40 ezer rekord) és a zágrábi nemzeti és egyetemi könyvtár (2000 rekord) fájljainak,

valamint az olasz SBN hálózatának elérési lehetősége. A CERL/HPB nehezebben jött volna létre, ha nincs az Európai Bizottság tudományos és műszaki kutatási keretprogramjának tanulmánya, a PROLIB/CoBRA UNIMARC. Ennek tárgya ugyanis az UNIMARC adatelemek használatának változatait kutatta különféle helyekről érkező bibliográfiai rekordok egyesítése (egy fájlba töltése) nyomán.

(Mohor Jenő)

98/019

FLIGGE, Jörg – SCHWEITZER, Robert: Aus Georgien zurück. Ein Beispiel für Restitution von Bibliotheksgut = Bibliotheksdienst. 31.Jg. 1997. 8.no. 1494-1500.p.

Könyvtári anyagok visszaszolgáltatása Grúziából

Hadiszákmány; Kulturális kapcsolatok; Régi és ritka könyvek; Restaurálás

A lübecki Városi Könyvtár – részben a várost ért angol bombázás hatására – csatlakozott a kulturális értékek biztonságba helyezését célzó német birodalmi akcióhoz: kiválasztotta legértékesebb könyveit, mintegy 28 ezer kötetet, s ezeket 284 ládába csomagolva 1944-ben keletre szállították egy bányába. A mentő szándék eredménye visszajára fordult: a ládákat a szovjet csapatok találták meg és jóvátételként a Szovjetunióba vitték. A milliós nagyságrendben oda szállított könyvek elosztása mechanikusan történt, Tbiliszi a szákmányból mintegy 100 ezer kötetrel részesült. A lübecki ládák egy része is ide került.

A visszaadást azóta is halogató orosz országgyűléssel szemben Sevarnadze, a korábbi szovjet külügyminiszter, majd a függetlenné vált Grúzia elnöke elrendelte a könyvtári anyag ellenszolgáltatás nélküli visszaküldését Németországba. (Az önzetlen gesztus a német állam önként nyújtott ellenszolgáltatá-

sokkal méltányolta.) Lübeck most 1350 rendkívül értékes könyvet kapott vissza, ez volt az első tervszerű könyvvisszaszállítás a régi Szovjetunió területéről.

A gyűjteményt, mely Lübeck és Schleswig-Holstein számára felbecsülhetetlen jelentőségű, Grúziában senki sem használta, az idegen nyelv és írásmód egyaránt elzárta a közönségtől. Az 50 évig tartó nem megfelelő raktározásra mechanikus sérülések, beázások, egér- és patkányrágások nyomai utalnak.

1944-ben a teljes lübecki várostörténeti gyűjteményt beládázták, 16 400 dokumentumot, ebből 1350 könyvet. (A háború után a helytörténeti gyűjtést a nulláról kellett kezdeni.) Most e könyvek közül 900 visszatért. A beládázott anyag másik nagy csoportját a különleges értékű könyvek képezték, ezek közül is több visszakerült most Lübeckre. Ismét a könyvtár tulajdonában van négy unikális nyomtatvány, a Luther életében megjelent (és értékes korabeli megjegyzéseket tartalmazó) 300 Luther-iratból pedig 15. Kiábrándító volt viszont a könyvtár egykori büszkeségeinek, régi többkötetes sorozatoknak a hiányossága. (A Szovjetunióban történt szétosztás feltehetőleg teljesen mechanikusan történt, nem vették figyelembe az összetartozó anyagokat, így Grúziába is már csonka sorozatok érkeztek.)

Az 1500 előtti ősnymtatványok (korábban 650 kötet) és a régi nyomtatványok nagyobb számú visszatérére nem lehetett számítani: ezekből csak 6 ősnymtatvány és 4 régi nyomtatvány tért vissza, 170 jelenleg Szentpétervárott van, ennél kevesebb Moszkvában, a többi feltehetően a jelentősebb orosz könyvtárakban található, de nem lehet tudni, melyekben.

A zenei kéziratok nagyobbik részét nem szállították el Lübeckből, ezek megmaradtak, a gondosan kiválasztott értékek kivételével. Ezekből néhányat sikerült visszakapni (pl. az 1759-es Bethulia énekeskönyvet – ezt „A megmentett Bethulia” címmel rendezett koncerttel ünnepelték meg.)

A városi könyvtár anyagával együtt szállították el 1944-ben az evangélikus egyházközség könyvtárának 2000 értékes könyvét, ebből is visszakaptak most mintegy 500 kötetet.

A visszatért állomány restaurálása kb. 230 ezer DM-be fog kerülni, a szponzorok adományaiból máris összegyűlt 160 ezer DM.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 36

Jogi szabályozás

98/020

HOARE, Peter: Legal deposit of electronic publications and other non-print material: an international overview = Alexandria. 9.vol. 1997. 1.no. 59-79.p. Bibliogr. 44 tétel.

Kötelempéldány-szolgáltatás az elektronikus publikációkból és egyéb nem nyomtatott anyagból: nemzetközi áttekintés

Dokumentum -gépi információhordozón; Kötelempéldány; Nem hagyományos dokumentum; Szakirodalmi szemle [forma]

Sok országhoz hasonlóan az Egyesült Királyságban is javaslatok születnek arra, hogy a kötelempéldányokat ki kell terjeszteni az elektronikus és az egyéb nem nyomtatott kiadványokra. Néhány országban, pl. Scájcban és Hollandiában nincsen országos kötelempéldány törvény, bár az utóbbiban – önkéntes alapon – jól működik a rendszer. Norvégiában a legfejlettebb a jogi szabályozás: itt a törvény minden információhordozóra kiterjed. Csak néhány országban foglalkoznak többféle nem nyomtatott informá-

cióhordozóval, s csak igen kevésben online kiadványokkal. A javaslatok nemzetközi koordinációjának fő szervezetei a CDNL, a CENL, az IFLA és az UNESCO. A teljesen átfogó, minden kiadványtípusra kiterjedő gyűjtés nem reális követelmény, valamilyen mértékű szelektivitásra szükség van. A cikk 11 nyugat-európai ország, valamint Ausztrália, Kanada és az Egyesült Államok helyzetét ismerteti a nem nyomtatott anyagok letéti kötelezettségének szabályozása területén.

(Autoref.)

98/021

SZEWIC, Andrzej: Wprowadzenie do projektu ustawy o publicznie dostępnych zasobach informacji naukowo-technicznej i o działalności informacyjnej = Bibliotekarz. 1997. 6.no. 4-8.p.

Lengyelország: bevezetés a nyilvános tudományos-műszaki információkészletekről és az információs munkáról szóló törvénytervezethez

Jogszabály -könyvtárügyi; Tájékoztató munka

A Tudományos Kutatási Bizottság 1993-ban hozta létre azt a grémiumot, amely az országos információpolitikával foglalkozik. Ez az együttes dolgozta ki a tudományos-műszaki tájékoztatás 2000-ig szóló fejlesztési programját, továbbá a nyilvánosan hozzáférhető tudományos-műszaki információkról, illetve az információs tevékenységről szóló törvénytervezetet.

E tervezet időközben intézményi véleményeztetésen ment át, s miközben a kollégák többsége egyetértett vele, ellenvélemények is érkeztek egyes megoldásával kapcsolatban a kimunkálók címére. Az itt referált cikk ad választ a megjegyzésekre.

Többen akadtak, akik a majdani törvény címét szertették volna megváltoztatni, ám a jelenlegi cím mel-

lett szavazók abszolút többségben voltak, mondván: ez fejezi ki a legegzyaktabban azt, amit az információ világából törvényileg szabályozni kell.

Akadtak persze olyanok is, akik kétségbe vonták egy ilyen törvény meghozásának a szükségességét. Az ő címükre következő a válasz: törvény nélkül az országban nem fejlődhet az információs tevékenység, minthogy meg kell értetni az információ jelentőségét a társadalmi-gazdasági folyamatokban, ehhez a munkához biztosítani kell a megfelelő gazdasági ráfordításokat, továbbá információs szakemberek képzéséről is gondoskodni kell.

Akik egységes könyvtári-információs törvény mellett kardoskodtak, azok figyelmét a szerző az alábbiakra hívja fel: bár a könyvtárak valóban információs intézmények, ám nem a legfontosabbak, az információs tevékenységből kimaradnak a könyvtári munka olyan összetevői, mint az állománygyarapítás és a kölcsönzés, miközben a levéltárak és a múzeumok szintén információs intézmények, mégsem akarnak „közösködni” a szóban forgó törvénnyel.

A szabályozás céljait és elveit rögzítő előszó után az első érdemi fejezet tüzetesen leírja az országban folyó információs tevékenység rendeltetését, alapelveit és szervezetét, és rögzíti, hogy a törvény alkalmazásában melyik szakszó miként értelmezendő. E fejezetben olvashatók az állam kötelezettségei és garanciái a tevékenységgel kapcsolatban. E helyütt kapjuk a rendszerbe tartozó intézmények és szervek felelősségeinek leírását is.

A második fejezet különbséget tesz a rendszerbe kötelezően besorolandó intézmények és szervek, illetve az önkéntesen csatlakozó tagszervezetek és intézmények között. A kötelező résztvevők általában a költségvetésből élő intézményekből kerülnek ki (a vajdasági könyvtárakig bezárólag). Az „önkénteseket” előzetesen egy minősítő szervezet fogja elbírálni „érdemesség” szempontjából. Itt kerül sorra a tevékenység finanszírozásának, hitelben részesítésének és szponzorálásának rögzítése. Vele kapcsolatban várható több módosítás, minthogy az illetékes

állami szervek „hajlandósága” valószínűleg kisebb lesz, mint a szakmát művelők vágyai.

A harmadik fejezet a szakmai önkormányzat jogosítványaival és a munkajogi szabályokkal foglalkozik.

A negyedik fejezetben foglalnak helyet a záró rendelkezések. Az egyik azt írja elő, hogy az illetékes főhatóságoknak a törvényhez hat hónapon belül ki kell adniuk a végrehajtó rendelkezéseket, szabályozásokat.

(Futala Tibor)

98/022

LORUSSO, Salvatore – D'AMBROSI, Roberta – COGO, Giampaolo: Definizione e natura giuridica di beni culturali ed ambientali = Accad.Bibl.Ital. 47.a. 1996. 4.no. 39-48.p. Bibliogr. 9 tétel.

Res. olasz, angol, francia, spanyol, német nyelven

Olaszország: a kulturális és környezeti javak meghatározása és jogi természete

Jogszabály -más területről; Tájékoztatás -közművelődési

Az olasz alkotmány 9. szakasza szerint a köztársaság előmozdítja a kultúra fejlődését, valamint a tudományos és műszaki kutatásokat. Óvja a tájat és a nemzet történelmi és művészeti örökségét. Ebből következik, hogy a kulturális javak fogalmkörébe be kell vonni a történelmi és művészeti érdekkörű tárgyakon és a természeti szépségeken kívül a környezeti javakat, de még az audiovizuálisokat is; mindazon javakat, amelyek valamely civilizációs érték anyagi tanúságát képezhetik, vagy amelyek a civilizálódás eszközei.

Az olasz parlament bizottságot állított fel az ország kulturális öröksége épségének vizsgálatára. A bizottság a környezeti javakat táj-jellegű (ide értve a természeti, ökológiai és mesterséges – ember alkot-

ta – környezetet) és városi jellegű (akár egy városon belül található, akár nem) környezeti javakra osztotta fel. A kulturális javak tekintetében egy 1939-es jogszabály az irányadó, amely megkülönbözteti a paleontológiai, prehisztórikus és a primitív civilizációkra vonatkozó emlékeket; a numizmatikai értékeket; végül a kéziratok, térképek, ősnymotványok, ritka könyvek és hasonló dokumentumokat. A polgári törvénykönyv a kulturális javak körébe érti a történelmi, régészeti és művészi érdekű immobiliákat, valamint a múzeumok, képtárak, levéltárak és könyvtárak gyűjteményeit, továbbá a történelmi, archeológiai, paleontológiai és művészi érdekű tárgyakat.

Itália kulturális örökségének védelméről a legteljesebb normatíva kétségtelenül Pacca kardinális ediktuma volt, az utolsó ilyen pedig VII. Piusz pápa idején, 1820-ban adta ki az egyházi állam. Az olasz egység megszületése után viszont még jó harminc évet kellett várni, hogy az olasz jogban megszülessen (1902-ben) az első, a történelmi-művészeti értékeket érintő jogszabály. A fontosabbakat az 1911 és 1993 közötti időszakról táblázat sorolja fel, valamint a kérdést érintő nemzetközi egyezményeket is, a környezet védelméről szóló 1950-es párizsítól az európai építészeti örökség megóvásával kapcsolatos 1985-ös granadaiig. A lényeg az, hogy a kulturális és környezeti javak jogi jelentősége nem osztályozáson múlik, hanem azon a funkción, amelyet betöltenek.

(Mohor Jenő)

Oktatás és továbbképzés

98/023

LOWELL, Kay E.: Computer literacy as a formal requirement in library science education = J.Educ. Libr.Inf.Sci. 38.vol. 1997. 3.no. 191-199.p.

A számítógépes ismeretek követelménye a könyvtártudományi oktatásban: felmérés

Felmérés [forma]; Információtechnológia;
Könyvtárosképzés -posztgraduális

A cikk egy 1995. novemberi kutatás eredményeit közli, amely az ALA-jogosítvánnyal rendelkező amerikai könyvtáros iskolák felmérésével a következőket kívánta megállapítani: 1) a számítógépes jártasság felvételi-, illetve záróvizsgakövetelménye a Master's programok esetében; 2) hogyan határozzák meg az egyes iskolák a számítógépes jártasság fogalmát; 3) milyen módszereket használnak a hallgatók e követelmények kielégítésére. A résztvevők 33,3 százalékánál a számítógépes jártasság felvételi követelmény; 55,6 százalékánál záróvizsga-követelmény; 11 százalékánál nincsen formális számítógépes ismereti követelmény. A számítógépes jártasság alatt 86,7 százalék a fő alkalmazási szoftverek (szövegszerkesztők, táblázatkezelők és adatbáziskezelők) használatának ismeretét érti. A számítógépes ismeret vizsgakövetelményként számon kérő iskolák 72 százaléka lehetővé teszi, hogy ezen ismereteket a program tanfolyamain sajátítsák el a hallgatók. A szerző javaslata szerint az iskolák által meghatározott számítógépes alapismereteket már alsóéves szinten, a posztgraduális képzés előtt meg kellene szerezni.

(Autoref.)

98/024

VLASAK, Rudolf – KALKUS, Stanley: For what professional positions should LIS schools prepare today's information specialist? = FID News Bull. 47.vol. 1997. 4.no. 119-122.p.

Milyen munkakörökre kell felkészíteniük a könyvtáros iskoláknak a mai információs szakembereket?

Információs társadalom; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Tanterv, óraterv

A cseh és amerikai szerzőpáros jelenleg a prágai Károly Egyetem Információs és Könyvtártudományi Intézetének keretén belül a leendő szakemberek képzésével foglalkozik.

Számos e témával foglalkozó cikk szerzői. Ebben az írásukban is a leendő információs szakemberekre váró feladatokat és a feladatok elvégzéséhez szükséges tudásanyagot és jártasságokat tekintik át.

A mai egyetemisták már a jövő évszázad munkaerőpiacán kerülnek alkalmazásra. A 2001. év bizonyára ugyanolyan lesz, mint akármelyik másik, mégis kétségtelen, hogy a 21. század az emberiség számára egy új, információs korszak megjelenését jelenti. Az ezzel járó változások a társadalom egészét érintik. Különösen érvényes ez az információt kezelő könyvtárosságra és információs szolgáltatásokra, illetve az ilyen tevékenységre felkészítő oktatási intézményekre, hiszen úgy kell megválasztaniuk a képzés anyagát, hogy végzett hallgatóik megfeleljenek a jövő elvárásainak.

Mely tantárgyak és foglalkozások legyenek az oktatási folyamat részei? Ehhez először tisztázni kell, mi a szerepe az információs szakembernek a közvetlen, felhasználóbarát hozzáférést biztosító környezetben. Ez határozza meg azután, milyen ismeretekkel kell felvértezni a diákokat annak érdekében, hogy képesek legyenek az információs technológia kezelésére. Szükség van közgazdasági, management-elméleti, piackutatási ismeretekre. Nem szabad azonban elhagyni az olyan klasszikus könyvtárosi ismereteket sem, mint a bibliográfiai leírás, az indexelés, a szerzeményezés és az állományvédelem. Ugyanakkor szükség van az online információs parancsnyelvek ismeretére is.

A tananyag tartalma és stuktúrája függ attól, hogy tulajdonképpen mire, milyen új foglalkozásra akar-

juk kiképezni tanítványainkat. S már ez sem egyszerű kérdés, hiszen a könyvtárosok és információs szakemberek tevékenysége nagyon széles körű lehet. Elhelyezkedhetnek közművelődési könyvtárakban, szakkönyvtárakban, kutatóintézetekben, ipari információs központokban, állami vagy helyi információ szolgáltatásban, lehetnek különböző adatbázisok tervezői, fejlesztői, adminisztrátorai. Szükség van olyanokra, akik a világirodalom kiváló ismerői, értenek a régi nyomtatványok restaurálásához és más hagyományos könyvtárosi ismeretekhez.

Az oktatás tartalmával kapcsolatban a szerzők ebben az írásban csak néhány gondolatot vetnek fel:

- mely szakterületek a legfontosabbak az új információs technológiák és eljárások teljes előnyeinek kihasználtsága szempontjából?
- melyek azok a jártasságok és tudásanyag, melyek az új követelményekkel szembekerülő könyvtáros és információs szakemberek számára a legfontosabbak?
- léteznek-e még olyan alaptantárgyak, amelyek az oktatás magját képezhetnék?
- közös oktatási mag kialakítása a könyvtáros és információs szakembereket képző intézmények számára.

A számítógépes hálózatok és visszakeresési rendszerek előnye és fejlődése ellenére is a „könnyű elérés” csak elméletben valósul meg. Bár ezeknek a rendszereknek a használói felülete egyre egyszerűbb lesz, nyilvánvaló, hogy egy átlag végfelhasználónak nincs meg az esélye, hogy mindig olyan olcsón és gyorsan találja meg a releváns információt, mint ahogy az az új online keresési módszerrel elvárható lenne. A keresés hatékonysága az elektronikus információs források felhasználóbarát módon történő szervezésével növelhető. Ez ugyan úgy hangzik, mintha a könyvtárosok és információs szakemberek maguk alatt vágnák a fát, de az információs önkiszolgálás felé haladás megállíthatatlan.

Az elektronikus könyvtárak létrehozása, szervezése és elérhetővé tétele a „papír” könyvtárakéhoz ha-

sonló jártasságokat igényel, csak éppen számítógépes és hálózati környezetben. Ez az jelenti, hogy szükséges az ISO 2709, az UNIMARC, az AACR2 és más bibliográfiai szabványok ismerete, az online visszakeresés (Z39.50) és bevitel (SGML) szabványainak ismerete. Feltételezi mind az Internet, mind az egyedi szolgáltatások és rendszerek (WWW) használatának képességét. Az elektronikus kiadványok növekedése várható. Feltételezések szerint 2000-re ez a dokumentumtípus magasabb piaci értéket fog elérni, mint a nyomtatott kiadványok.

A klasszikus könyvtári technológiák továbbfejlődése sem áll meg, de a szerzeményezési technika meg fog változni. A könyvtárosoknak egyre inkább az elektronikus kiadói katalógusokra kell támaszkodniuk. A piacgazdasági környezetben a könyvtáraknak meg kell találni a módját, hogy meg tudják indokolni létezésük szükségességét, vagyis vállalkozásként menedzseljék intézményüket. A könyvtárak hatalmas információforrással és az ezek használatához szükséges visszakeresési eszközökkel rendelkeznek. A legfontosabb tehát, hogy képesek legyenek használni a keresési igényeit megérteni, ezt az igényt át tudják alakítani a speciális keresőrendszer számára érhető formátumúvá, azután a választ ismét alakítsák „piacképes” formába.

Mindezek alapján általános következtetésként megállapítható, hogy tekintettel a széleskörű alkalmazási területekre, nem lehet egyetlen oktatási sémában gondolkodni. Ugyanakkor ki kell jelölni bizonyos közös alapot, amit minden e szakterületen alkalmazottnak ismernie kell. Nem szabad elvetni a hagyományos könyvtárosi „mesterség” ismereteit, másrészt az újabb technológiák alkalmazására is képessé kell tenni a jövő munkaerőpiacára kikerülő könyvtáros és információs szakembereket.

(Szénászy Mária)

Lásd még 64, 80

Szabványok, normatívák

98/025

SCOLARI, Antonio: World Wide Web e Z39.50: standard per la ricerca a confronto = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 4.no. 397-409.p. Bibliogr. 18 tétel.

Res. angol nyelven

A World Wide Web és a Z39.50: két keresőszabvány összehasonlítása

Online információkeresés; Szabvány; Számítógéphálózat

A két legnépszerűbb információkereső szabvány számos közös elemet tartalmaz, de lényeges különbségek is vannak köztük. A Webet eredetileg a genfi CERN fejlesztette ki, hálózati hipertext navigációs eszközként. A WWW az utóbbi 2-3 évben terjedt el mint bibliográfiai keresőeszköz, és ma már az integrált könyvtári rendszerek is kínálják a hagyományos hozzáférési módszerek mellett a WWW opciót. Az SR (Search and Retrieve) protokoll – ami a Z39.50 eredeti neve volt – ötlete viszont a hetvenes években könyvtári és bibliográfiai környezetben merült fel. A nagy bibliográfiai adatbázisok elterjedése nyomán vált szükségessé, hogy a használó a különféle adatbázisokhoz egy információkereső nyelv segítségével férhessen hozzá. E célkitűzés legambiciózusabb projektje az 1980-tól kormányfinanszírozású amerikai Linked Systems Projekt volt, míg ugyanabban az évben Norvégiában elindult a BITNET projekt is.

Viszonylag lassan fejlődött mindkettő, főként, mert a telekommunikációs lehetőségek tekintetében némiképp megelőzték korukat. Mindenesetre, a folyamatok szabványosítása iránti igény és az OSI-kon-

cepció itt, a legfelkészültebb könyvtárosok körében merült fel. Ezek a munkálatok vezettek el két szabvány: az ISO 10162 és az ISO 10163 megszületéséhez 1991-ben, amely az SR szabvány két dokumentuma: az első a protokoll szolgáltatásait, a második az adatstruktúrárt tárgyalja. Az USA-ban 1988-ban jelent meg az ANSI/NISO Z39.50 szabvány első változata, 1995-ben pedig a 3. verzió (Z39.50-1995). Ez utóbbi lényegesen kiterjedtebb, számos új szolgáltatással, köztük a könyvtárközi kölcsönzési folyamat első fázisával, a kérés lehetőségével. Az Internet-szabvánnyá is váló szabályozás életképességét, erejét mutatja ez a gyors fejlődés.

Mindkét szabvány a végfelhasználó számára kifejlesztett keresőmódszer, amely szükségtelemé teszi a könyvtáros vagy a dokumentátor közreműködését. Mindkettő kliens-szerver architektúrán alapul, bár a Web esetében nincs párbeszéd a kliens és a szerver között, hanem minden egy egyszeri kérdés, és a szerver által adott egyszeri válasz keretei között történik. A Z39.50 ezzel szemben a kliens-szerver dialóguson alapul.

A Web-keresés a hipertext-rendszer minden előnyét nyújtja, lehetővé teszi a szinte végtelen navigációt a bibliográfiai rekordokban, amelyek egyes elemei lehetnek a navigáció kiinduló pontjai. A klasszikus online környezetre nem jellemző, hogy ezt a lehetőséget nyújtaná, s ez áll a Z39.50 mögött is, mely ehelyett a Boole-operátorokat használja. Végül is a bibliográfiai keresés kétféle megközelítéséről van szó, mindkettő különböző igényeket elégít ki, és értékük nagy mértékben függ az adatbázis struktúrájától és az adatok típusától.

A lényeges különbség a Web és a Z39.50 között a különböző adatbázisokban való keresés homogenitásában mutatkozik meg. A Web-kliens semmit nem tud arról az adatbázisról, amelyben keres; a hozzáférés hasonlósága voltaképpen egy optikai illúzió, amit a használt grafikus kliens nyújt. Hovatovább minden Web felhasználói felületnek saját, minden más Web-felülettől különböző jellemzői

lesznek. A Z39.50 célja ezzel szemben, hogy egy közös interfészt kínáljon a különböző információs rendszerek között. A Z39.50 kliens képes arra, hogy ismereteket szerezzen a távoli adatbázisokról. Kérdés, lehetséges-e a kétféle technológia integrálása? Számos Web-átjárás van a Z39.50 felé, ám ez nem igazi integráció. Érdekesebbnek tűnik az olyan

Z39.50 kliensek implementálása, amelyek egy Web-klienssel összekötöttesben működve, a Web grafikai lehetőségeit nyújtják a Z39.50-es keresők számára.

(Mohor Jenő)

Lásd még 49

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

Lásd 51

Egyetemi és felső- oktatási könyvtárak

98/026

SINIKARA, Kaisa: Uusi opiskelijakirjasto älytalona = Signum. 30.vol. 1997. 2.no. 26-31.p.

Új hallgatói könyvtár a helsinki egyetemen

A referátum alapjául szolgált még ugyane szerző cikke ugyanebben a folyóiratszámában (31.p.)

Egyetemi könyvtár; Könyvtáráépület -egyetemi, főiskolai

A Helsinki Egyetem Könyvtárának törzsét a kari könyvtárak alkotják. A tudományterületi koncentráció során négy fő-campus van kialakulóban: az

orvostudományi, a mezőgazdasági és biotudományi, a kémiát, fizikát és matematikát magában foglaló, valamint a társadalom- és humán tudományi. Az első két campus új könyvtáráépületet kap: az orvostudományi 1997-ben, a mezőgazdasági és biotudományi két év múlva lesz készen. A társadalom- és humán tudományok kari könyvtárai tovább működnek. Az államtudományi kar könyvtára 1996-ban, a teológiai karé 1996-97 fordulóján új helyre költözött, s a közeljövőben a bölcsészkar könyvtárák szétszórtságát is szeretnék megszüntetni.

Speciális, nemzeti könyvtári feladatokat lát el az egyetem központi könyvtára. A másik, speciális feladatot ellátó összegyűjtési könyvtári egység az ösztöndíj-kar hallgatóinak kiszolgálására hivatott új hallgatói könyvtár. Ezt a városközpontban, az egyetemi könyvtár központi épületéhez csatlakozó telken lévő áruházi terek megvásárlásával hozták létre. A két-szintes, szintenként 1700 m²-es alapterületű épület-részbe 1996 nyarán költöztették át a mintegy 400 ezer dokumentumot, és állították működésbe a gépesített jegyzetkölcsonzó rendszert. 1996. szeptember 2-ától a könyvtár minden szolgáltatásával a hallgatók rendelkezésére állt.

A hallgatói könyvtár tervezésében részt vevő munkacsoport az „intelligens ház” elvet kívánta érvénye-